

НАСЕЛЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ КРИМУ

В 1950-80-Х РОКАХ.

Сучасні суспільно-політичні зміни в Україні зумовили актуальність переосмислення існуючих історичних стереотипів та формування об'єктивного погляду на історичні факти. Однією з нагальних проблем сьогодення стало питання вирішення подальшої політичної долі Криму. Ідеологічні штампи, запропоновані «новою владою» на півострові, позбавлені реального історичного підґрунтя. Не вдаючись в наукову дискусію щодо всіх етапів історії етнополітичних процесів в Криму, необхідно зосередити дослідницьку увагу на радянському періоді, оскільки самостійний державний розвиток України розпочався з розпадом СРСР.

Першочергової важливості при цьому набуває історичний аналіз змін у чисельності та структурі населення України та її регіонів, що відбулися у попередні десятиліття. Етнодемографічні та соціально-економічні процеси, властиві УРСР 1950-70-х рр., визначили особливості формування демографічного, етнічного і соціального складу населення сучасної України.

Зміни в структурі українського соціуму були зумовлені цілим комплексом історичних чинників. Важливу роль у формуванні змін в складі мешканців різних регіонів УРСР відіграв централізований міжобласний та міжреспубліканський перерозподіл трудових ресурсів.

В контексті сучасної політичної ситуації в Україні науково важливим є дослідження міжобласної внутрішньої трудової міграції. Нагальним став пошук незаперечних аргументів, покликаних довести спільність історії всіх регіонів України і неподільність її території. Серед наукових доказів існування історичної єдності українських земель можна запропонувати дослідження міграційного обміну між географічно віддаленими та різними за складом населення Львівською та Кримською областями.

Організовані переміщення робочої сили в УРСР 1950-80-х років мали як міжреспубліканський (міграція до інших республік СРСР), так і міжобласний (в межах самої республіки) характер. Міжреспубліканське переселення передбачало спрямування робочої сили на будівництво підприємств хімічної промисловості і освоєння цілинних земель в Казахській РСР, видобуток вугілля і будівництво шахт Карагандинського вугільного басейну, лісозаготівлю у північних і східних районах РРФСР, транспорт та будівництво електростанцій в різних районах СРСР [1, арк. 107]. Вже на 1965 р. передбачалося за рахунок оргнаборів переселити 100 тис. громадян республіки, у тому числі до інших республік – 31500 осіб [2, арк. 8]. У 1970-80-ті рр. інтенсивність зовнішньої трудової міграції поступово зменшувалася.

В межах УРСР переміщення робочої сили здійснювалося передусім для забезпечення робочою силою промислових підприємств Сходу, радгоспів і

колгоспів Півдня України. Перерозподіл робочої сили в Україні протягом 1950-80-х рр. відбувався переважно за рахунок переміщення населення західних, центральних та північно-східних областей [1, арк. 104-120]. При цьому, якщо населення західних областей навіть за умов порівняно масового переселення працездатної молоді ще тривалий час чисельно інтенсивно зростало (внаслідок значних показників народжуваності серед сільських мешканців - переважно саме українців), населення центральних та північно-східних областей (яке не відзначалося збереженням традицій багатодітності) втрачало можливість кількісного зростання. У період 1950-70-х рр. не в останню чергу за рахунок міграцій найбільш інтенсивно зменшувалася чисельність жителів Житомирської, Хмельницької, Вінницької, Чернігівської, Сумської та Кіровоградської областей.

У "Довідці про вплив організованого набору робітників і переселення на стан трудових ресурсів в сільській місцевості Української РСР" станом на 1964 р. зазначалося, що "нерівномірність розміщення сільського населення по території Української РСР характеризується також таким важливим показником як навантаження землі в обробітку на одного працездатного" і далі наводилися розміри відповідних земельних наділів – для західних областей показник коливався у межах 1,1-1,4 га, а для південних 6,8-8,7га [1, арк. 104]. Саме фактор "перенаселення" сільської місцевості західноукраїнських областей став причиною перетворення їх на основного потенційного постачальника працівників. Далі у документі вказувалося, що "в південних областях республіки великого обсягу набуло будівництво зрошувальних систем і ... збільшення площ зрошувального землеробства, що вимагає залучення до сільськогосподарських робіт ... великої кількості робочої сили" [1, арк. 104]. Стосувалося це планового переселення трудящих із сільських населених пунктів західної України в Херсонську, Миколаївську області та в Крим.

Цікаво, що саме Крим був єдиним регіоном України, в якому упродовж 1950-70-х рр. постійно зростала чисельність сільського населення і головну роль у цьому процесі відігравав не природний, а механічний рух населення. Водночас в Криму, де етнічні українці не становили більшості, показник їх питомої ваги у 1960-70-х рр. постійно збільшувався. Відбувався цей процес внаслідок переміщень робочої сили передусім із західних областей, населення яких складалося у середньому на 90% саме з українців.

Львівська область також постійно постачала трудові ресурси. Вже за перші десять років від початку післявоєнного набору трудящих, а саме з 1949 по 1958 рік з Львівщини було переселено 10298 сімей або 26284 особи [розраховано автором за: 3, арк. 2]. За наведеною «Довідкою про переселення сімей зі Львівської області в період з 1949 по 1958 рік», до Криму переселенців почали направляти з 1957 року, що співпадає з масштабним проведенням меліораційних робіт на півострові і збільшенням посівних площ. Зокрема, вказано, що 1957 року в Кримську область переїхало 298 сімей (1098 осіб), а наступного 1958 року – вже 400 сімей (1412 осіб).

Масове переселення відбувалось і в наступні десятиліття. Так, у доповідній записці начальника Головного управління організованого набору робітників і переселення при Раді Міністрів УРСР зазначалося, що станом на 1 жовтня 1965 року було переселено «в Південні області України 602 сім'ї, в тому числі: Кримську область - 268 сімей ...» [4, арк. 155]. В 1970 році тільки за перший квартал (з січня по квітень) з Львівщини до Криму відправили 90 сімей [5, арк. 30]. При цьому слід зазначити, що цей показник був майже втричі більшим за сумарну кількість переселенців для Херсонської та Миколаївської областей (разом 36 сімей). Тим самим підкреслювалася пріоритетність кримського переселенського напрямку.

Важливо вказати на те, що поступово збільшувався галузевий діапазон працевлаштування трудящих з Львівської та інших областей в Криму. З 1957 року по 1975 рік до різних видів виробництв сільського господарства додалися й галузі промисловості – про що свідчать архівні відомості про участь переселенців з Львівщини у роботі Кримканалбуду, Кримспецбуду, на підприємствах хімічної промисловості, цементногірничих комбінатах тощо. Відповідно до початку 1980-х років переселення хоча й зменшилося за обсягом, але зазнало структурних змін, охопивши як сільське, так і міське населення районів виходу.

Значну увагу місцеві органи влади приділяли і виконанню державних постанов щодо забезпечення Східних та Південних областей УРСР сезонними робітниками. В Криму мешканці Львівщини сезонно працювали на виноградниках, були зайняті іншою сільськогосподарською діяльністю. Так, у 1968 році станом на 1 вересня з Львівської області на сезонні роботи до 15 інших областей республіки виїхало 7054 осіб, з котрих понад третина були направлені до Криму - 2130 працівників [6, арк. 10]. Це дуже красномовний факт, який засвідчує щільні виробничі зв'язки обох областей.

Державне значення переселенської політики за принципом оргнабору трудящих в СРСР важко переоцінити. Задіяні були всі можливі агітаційні засоби. Наприклад, у «Звіті про роботу уповноваженого по використанню трудових ресурсів Миколаївського району за 1975 рік» (Львівська область) зазначалося: «... матеріали по переселенню сімей розвішувалися в під'їздах будинків для сімейних, червоних кутках, прохідних в гуртожитках тресту «Роздолхімбуд», Роздольського гірничохімічного комбінату та Миколаївського цементногірничого комбінату. 2-3 рази в місяць через радіовузол Миколаївської автостанції проводяться передачі про умови та порядок організованого набору робітників та переселення сімей» [7, арк. 88]. Слід додати до цього переліку й організацію агітаційних заходів «зворотнього зв'язку», зокрема, радіопередачі з Криму за участю переселенців з Львівщини. У згаданій довідці йшлося також про заохочення до роботи в порядку організованого набору випускників загальноосвітніх шкіл.

Все вищесказане свідчить про надзвичайну зацікавленість радянської держави у переселенській політиці, найбільш важливими причинами здійснення якої була необхідність більш рівномірного розподілу трудових ресурсів в

республіках СРСР та ідеологічна доктрина нівелювання етнічної специфіки регіонів з метою створення «позаетнічного» феномену – «радянського народу». Поза всяким сумнівом завдання такого стратегічного масштабу ініціювалися та контролювалися безпосередньо з Москви і мали загальнодержавне значення. Отже, не існує причин ставити під сумнів об'єктивну обумовленість і непорушність етнодемографічних, соціально-економічних, культурних і духовних зв'язків населення на всій території сучасної України, новітня історія якої будувалася спільними зусиллями жителів усіх її регіонів.

Література

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі - ЦДАВО України), ф. 4626, оп. 3, спр. 281. Переписка с ЦК КП Украины и Советом Министров УССР по вопросам выполнения планов организованного набора рабочих и переселения по УССР за 1965 год, т. 1 (7 января – 1 апреля), 128 арк.

2. ЦДАВО України, ф. 4626, оп. 3, спр. 257. Протокол республиканского совещания заведующих отделами организованного набора рабочих и переселения облисполкомов УССР по вопросам подведения итогов работы за 1964 год и задач на 1965 год, состоявшегося 27-28 ноября 1964 года в г. Киеве, 78 арк.

3. Державний архів Львівської області (далі - ДАЛО), ф. Р-1350, оп. 1, спр. 90, Справки о выполнении плана организованного набора рабочих и переселения районами Львовской области за 1948 – 1959 годы, 6 арк.

4. ДАЛО, ф. Р-1350, оп. 1, спр. 159. Переписка Совета Министров, Главного управления организованного набора рабочих и переселения, учреждений, предприятий (строек) по трудовым ресурсам на 1965 год. 15 декабря 1964 -28 декабря 1965 годов, 188 арк.

5. ДАЛО, ф. Р-1350, оп. 1, спр. 288. Информации, справки. акты. отчёты о подготовке и ходе выполнения плана по использованию трудовых ресурсов за 1970 год, 123 арк.

6. ДАЛО, ф. Р-1350, оп. 1. спр. 238. Отчёты, справки, информации райгруппуполномоченных о выполнении планов организованного набора рабочих и переселения семей за 1968 год, 75 арк.

7. ДАЛО, ф. Р-1350, оп. 1. спр. 390. Отчёты, справки, информации райгруппуполномоченных о выполнении планов организованного набора рабочих и переселения семей за 1975 год, 124 арк.